



## Проблемні аспекти та роль семантико-текстуальної експертизи у справах щодо розбещення неповнолітніх

**Ірина Спатар**

кандидат філологічних наук, доцент, судовий експерт, Івано-Франківське відділення, Київський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Івано-Франківськ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7115-2739>, e-mail: [irynaspatar@ukr.net](mailto:irynaspatar@ukr.net)

*Проаналізовано особливості проведення лінгвістичних досліджень як одного зі складників формування доказової бази у кримінальних провадженнях щодо розбещення неповнолітніх (ст. 156 Кримінального кодексу України) та окреслено актуальність здійснення семантико-текстуальної експертизи в умовах стрімкого зростання комунікації у віртуальному просторі, зокрема на різних цифрових платформах. Звернено увагу на специфіку мовленнєвих повідомлень, що містять сексуальний підтекст, у спілкуванні між дорослими й неповнолітніми.*

**Ключові слова:** семантико-текстуальна експертиза; розбещення неповнолітніх; віртуальна комунікація; інтенція.

Наукові тенденції сучасних лінгвістичних досліджень, зокрема, у галузі семантико-текстуальної експертизи, тісно пов'язані з подіями, зумовленими російською агресією, починаючи з 2014 року, а особливо після повномасштабного вторгнення 2022 року, де однією з ключових проблем є питання національної безпеки.

Водночас на тлі складної воєнної ситуації, що сформувала запит віртуальної взаємодії людей, зокрема дітей і підлітків, та онлайн-майданчиків для навчання, ігор чи спілкування, виникла потреба наукового вивчення й експертного обґрунтування особливостей мовленнєвих повідомлень, що можуть бути джерелом доказів у кримінальних провадженнях, пов'язаних з розслідуванням злочинів щодо розбещення неповнолітніх, учинених у процесі віртуальної комунікації, що має сексуальний характер, а також різних форм спонукання до виготовлення та надсилання фото- і відеоматеріалів, що містять ознаки розпусти

(розпусних дій). У зв'язку зі стрімким розвитком цифрових платформ і мультифункційних гаджетів зростає кількість саме таких правопорушень, де потерпілими є діти й підлітки.

Відповідно до Кримінального кодексу України (далі — *КК України*) і змісту диспозицій його ст. 156 за «вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку» передбачена кримінальна відповідальність (ст. 156 «Розбещення неповнолітніх») [1]. На думку вчених зі сфери права та криміналістики, таке формулювання є суперечливим, адже, як стверджує О. Е. Радутний, існує неузгодженість щодо визначення «віку потерпілої особи (у назві — *неповнолітня, тобто до вісімнадцяти років, у диспозиції — особа, яка не досягла шістнадцятирічного віку*)» [2, с. 121]. Дослідник зазначає «про можливе неспівпадіння понять “розбещення” та “розпуста” (роз-



пусні дії) за своїм обсягом і змістом, коли кожне з них може поглинати інше, або утворювати області перетинання. Не має викликати заперечень також твердження про те, що розбещення завжди потребує уваги з боку потерпілої особи, у той час як розпусні дії можуть бути вчинені незалежно від наявності такої інформації» [2, с. 127]. Окрім того, законодавець не навів визначень термінів «розбещення» і «розпуста (розпусні дії)», що ускладнює тлумачення правової норми та спричиняє дискусії і різноманітні версії науковців.

Однак постанова Пленуму Верховного Суду України (далі — ВСУ) від 30.05.2008 р. № 5 «Про судову практику у справах про злочини статевої свободи та статевої недоторканості особи» містить пояснення щодо того, які дії потрібно вважати розпусними в контексті ст. 156 КК України [3; 1]. Відповідно до цієї постанови, розпусні дії «повинні мати сексуальний характер і можуть бути у виді фізичних дій або інтелектуального розбещення. <...>

Під фізичними розпусними діями слід розуміти оголення статевих органів винної чи потерпілої особи, непристойні доторкання до статевих органів, які викликають статево збудження, навчання статевим збоченням, імітація статевого акту, схиляння або примушування потерпілих до вчинення певних сексуальних дій між собою, вчинення статевих зносин, акту онанізму у присутності потерпілої особи тощо. Інтелектуальними розпусними діями є, зокрема, ознайомлення

потерпілої особи із порнографічними зображеннями, відеофільмами, цинічні розмови з нею на сексуальні теми тощо» [3].

Лінгвістична експертиза, яка є важливим складником у розслідуванні злочинів, де об'єктом дослідження є мовлення, може дати відповідь на питання щодо визначення / установлення сексуального характеру комунікації, оскільки це чи не єдиний інструмент для декодування та об'єктивної інтерпретації самого предмета злочину — мовленнєвого акту або текстового дискурсу. Окрім того, у межах семантико-текстуального дослідження можна визначити наявність мовленнєвих актів, що виражають спонукання до зазначених у згаданій вище постанові ВСУ (щодо ст. 156 КК України) [3; 1] фізичних дій, а також установити «цинічний характер розмов на сексуальні теми» як складників інтелектуальних розпусних дій.

Під час призначення лінгвістичної експертизи в межах розслідування справ щодо розбещення неповнолітніх, слідчі найчастіше ставлять такі питання:

- «Чи містяться в матеріалах, наданих на дослідження, слова, словосполучення, що вказують на вчинення розпусних дій щодо малолітньої особи? Якщо так, то які саме мовні засоби вказують на це?»;
- «Чи міститься в матеріалах, наданих на дослідження, спонукання малолітньої особи до статевого акту?».

У цьому контексті також варто замислитися над можливістю



формулювати питання, наприклад, так: *«Чи надані на дослідження матеріали містять висловлювання сексуального характеру / цинічного характеру на сексуальні теми?»*. Водночас виникає потреба чіткого визначення поняття «сексуальний характер спілкування» у лінгвістичній експертизі. Спираючись на семантику слова «сексуальний» (відповідно до лексикографічних джерел — «пов'язаний із статевими зносинами; статевий»), спробуємо окреслити це лінгвістичне явище як: наявність у вербальних мовленнєвих повідомленнях висловлювань і конструкцій, що виражають значення статевого акту, статевих зносин, інтимних практик чи стимуляції статевих органів, спрямованих на задоволення сексуального потягу; уживання слів, що вказують на пестощі, поцілунки, обійми й інші види фізичної близькості, і прямі або непрямі натяки на статевий акт чи відповідні практики; наявність коментарів про тіло, зовнішність, поведінку в контексті сексуального оцінювання; наявність спонукань (прохань, вимог, указівок тощо), пов'язаних зі статевим актом, сексуальними практиками, оголенням інтимних частин тіла; послуговування сексуально-сугестивною лексикою на

кшталт «цукерочка», «солоденька», «киця» та ін. Окрім того, істотну роль у визначенні сексуального характеру висловлювань відіграють синтаксичні та прагматичні маркери, що виражають інтенцію мовця до вчинення розпусних дій.

Отже, семантико-текстуальна експертиза є вагомим інструментом доказової бази щодо встановлення лінгвістичних ознак розпусних дій у справах про розбещення неповнолітніх, проте потребує вивчення та вироблення ґрунтовних методологічних підходів для забезпечення глибокого аналізу мовленнєвих доказів.

### **Перелік джерел посилання**

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10.11.2025).
2. Радутний О. Е. Розбещення та розпусні дії за ст. 156 КК України в координатах правової визначеності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. Т. 1. № 17. С. 120—145. DOI: 10.21564/2311-9640.2022.17.254807 (дата звернення 12.11.2025).
3. Про судову практику у справах про злочини статевої свободи та статевої недоторканості особи : постанова Пленуму ВСУ від 30.05.2008 р. № 5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-08#Text> (дата звернення 12.11.2025).